

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П.Драгоманова

На правах рукопису

ДЯКОВА Людмила Святославівна

ПСИХОЛОГО-ФІЗІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ОРІЄНТАЦІЇ НА ПРОФЕСІЮ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ

19.00.07 - педагогічна і вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата психологічних наук

КИЇВ - 1994

АВ 31.817

Дисертація є рукопис

Робота виконана на кафедрі психології Вінницького державного педагогічного інституту та в Вінницькому базовому медичному училищі ім.акад.Д.К.Заболотного

- Наукові керівники - кандидат психологічних наук, доцент
БІЛОУС Павло Данилович
- кандидат медичних наук, доцент
ТАРАСЮК Володимир Семенович
- Офіційні опоненти - доктор психологічних наук, професор
ЛОЖКІН Георгій Володимирович
- кандидат медичних наук, доцент
ЯБЛОНСЬКА Лідія Борисівна

Провідна організація - інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України

Захист відбудеться 2 березня 1995 р. о 14³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К-ІІЗ.01.02 в Українському державному педагогічному університеті ім.М.П.Драгоманова /252030, м.Київ, вул.Пирогова, 9/.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Українського державного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова.

Автореферат розіслано 25 січня 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат психологічних
наук, доцент

- А.В.Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАЦІ.

Актуальність дослідження. Важливість і практичне значення правильного вирішення проблеми професійної орієнтації для особистості, школи, суспільства і країни очевидні. Особливим воно є при виборі професії медика, бо йому довіряється найдорожче в світі - життя та здоров'я людини.

Проблема орієнтації молоді на медичну професію, зокрема на професію медичної сестри, не є новою. Існують, на жаль, дуже мало досліджень, які спрямовані, як правило, на пошуки ефективних шляхів засвоєння і формування професійних знань, навичок, вмінь та орієнтацій школярів на усвідомлений вибір професії.

Основи професійної підготовки майбутніх медиків складає не тільки оволодіння професійними знаннями, навичками та вміннями, а й формування професійної спрямованості особистості. Професійна придатність медсестри визначається не лише відповідними знаннями, навичками та вміннями, а й професійно значущою мотивацією, яка обумовлює не тільки оволодіння цими знаннями, навичками та вміннями, а й виконання на високому рівні своїх професійних обов'язків. Найголовнішим серед мотивів, що детермінують працю медсестри, є милосердя. Лише при наявності такого почуття можна говорити про сформованість справжніх професійно-етичних якостей та внутрішньої мотивації професійної діяльності медсестри /Н.Н.Костяков и др./.

На жаль, сьогодні наше суспільство відчуває брак чуйності та милосердя у медиків /В.А. Поліщук/. Все це ставить дуже високі вимоги до професійної орієнтації молоді на медичну професію та відбору в медичні навчальні

заклади.

Однак, як показує практика, профорієнтація молоді в стінах школи є мало ефективною, а якщо говорити про орієнтацію на професію медичної сестри /та й взагалі на медичну професію/, то вона, практично, не проводиться. Низька ефективність профорієнтації в школі ще й тому, що відсутня система в цій роботі. Крім того, розпочинається вона, як на нашу думку, надто пізно /лише в старших класах, а в крайньому випадку в старшому підлітковому віці/ без застосування адекватних психологічних та педагогічних методів, а вчителі, які займаються цією роботою, не мають відповідної професійної підготовки.

Актуальність нашого дослідження обумовлена і економічним фактором. Щороку тільки з Вінницького медичного училища відраховується в середньому 30 чоловік. В Україні 107 медичних училищ, з яких щорічно відраховується від 13% до 20% студентів /в середньому 1200 чоловік/. Отже, через недоліки в профорієнтаційній роботі професійному самовизначенні та відборі держава щорічно терпить величезні збитки.

Об'єктом досліджень - орієнтація особистості на професію медичної сестри.

Предметом дисертаційного дослідження є психологічні та психофізіологічні показники, які визначають спрямованість особистості на професію медичної сестри та стан її розумової працездатності і обумовляють ефективність вибору професії, оволодіння нею та виконання професійних обов'язків.

Метою нашого дослідження є розробка психологічних та психофізіологічних основ орієнтації учнівської молоді на професію медичної сестри.

У своєму дослідженні ми виходили з такої гіпотези: Існують такі психологічні та психофізіологічні показники особистості, які завдяки своїй стабільності протягом життя, обумовлюють орієнтацію особистості на професію медичної сестри, починаючи з раннього дитинства.

У відповідності з результатами вивчення, критичного аналізу літературних джерел, присвячених питанням проорієнтації в цілому і в медичне училище на спеціальність "Сестринська справа" зокрема, а також у відповідності із метов, предметом та гіпотезою досліджень очевидною є необхідність вирішення таких завдань:

1. Визначити віковий рубіж професійної орієнтації та відбору в медичне училище на спеціальність "Сестринська справа".

2. Провести лонгітудинальне вивчення значущих для професії медичної сестри психофізіологічних показників в природньому некерованому експерименті професійного самовизначення школярів.

3. Розробити психограму професії сучасної медичної сестри та сформулювати практичні рекомендації по орієнтації та відбору на професію медсестри.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження є комплекс закономірностей і принципів, які пов'язують практику професійної орієнтації з психологією особистості: закономірності єдності теорії і практики; принципи єдності свідомості і діяльності, єдності історичного і сучасного /в розробці історії питання/ системності і структурності /у визначенні методики дослідження/.

Для вирішення поставлених завдань застосовувався комплекс

як об'єктивних, так і суб'єктивних методів дослідження: спостереження, бесіда, анкетне опитування, лабораторний експеримент по вивченню психофізіологічних показників, що обумовлюють ефективність професійної діяльності медсестри, суб'єктивна оцінка втоми.

Наукова новизна дослідження:

- визначені психологічні та психофізіологічні показники, які мають генетичну обумовленість, характеризуються стабільністю /милосердя, характеристики нервової системи/ і можуть використовуватися при плануванні та здійсненні профорієнтаційної роботи вже в ранньому дитинстві;
- розроблено психограму професій сучасної медичної сестри. Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його результати доповнюють положення вікової та педагогічної психології, які мають значення в плануванні та здійсненні орієнтації особистості на професію медичної сестри, а також у відборі та підготовці молоді до професійної діяльності.

Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні орієнтації на медичну професію з раннього дитинства, використанні в системі профорієнтації роботи школи генетично обумовлених аспектів професійної спрямованості особистості і розробці психограми професії сучасної медсестри.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується відповідністю методів дослідження меті і завданням, застосуванням адекватної комплексної методики досліджень, достатнім об'ємом вибірки та використання при обробці даних методів математичної системи.

Практичне значення роботи полягає в тому, що автором розроблені практичні рекомендації, які спрямовані на підвищення

ефективності професійної орієнтації, професійного самовизначення та об'єктивності оцінки процесу професійного становлення і підготовки медичної сестри.

Апробація роботи та впровадження в практику. Результати досліджень доповідались на УШ, ІХ, Х, ХІ, ХІІ об'єднаних наукових медико-технічних конференціях /Вінниця -1990, 1991, 1992, 1993, 1994/, на конференціях "Актуальні психолого-педагогічні проблеми медичної сестри в УРСР" /Івано-Франківськ, 1990/, "Актуальні питання серцево-судинної патології /Вінниця, 1990/, III Міжнародна конференція з проблем медичних катастроф /Київ, 1991/, "Розробка та впровадження в процес підготовки медичних кадрів сучасних технологій навчання" /Тернополь, 1992/, на Міжнародній конференції "Фізична культура та здоровий спосіб життя" /Вінниця, 1993/, на семінарі-симпозиумі з міжнародною участю "Психологічна наука - практичній освіті" /Вінниця, 1993/, на Міжнародній конференції "Трудове і професійне навчання: проблеми, пошуки, перспективи" /Вінниця, 1994/, науково-медичних конференціях "Впровадження нових педагогічних технологій у навчально-виховний процес" /Дніпропетровськ, 1994/ і "Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи" /Київ, 1994/.

Результати та матеріали досліджень експонувалися на виставці "Сільська школа сьогодні, завтра" /Москва, ВДНГ, 1991/ і були відзначені срібною медаллю.

Основні теоретичні положення і результати досліджень висвітлені у 12 друкованих працях та захищені двома розвідченнями на раціоналізаторські пропозиції.

На захист виносяться:

1. Генетична детермінація професійної спрямованості осо-

бистості. На її основі можлива і доцільна орієнтація особистості на професію медичної сестри з раннього дитинства. Навіть при відсутності системи професійної орієнтації на медицину "генетична профорієнтація" підвищує ефективність формування професійної спрямованості та професійного становлення особистості.

2. Психограма професії сучасної медичної сестри, на основі якої будується її психографічний профіль. Використання такої психограми дозволяє підвищити ефективність професійної орієнтації та відбору, більш цілеспрямовано планувати навчально-виховну роботу з студентами медичного училища, адекватно оцінювати якість підготовки спеціаліста, замінивши в роботі навчального закладу існуючі кваліфікаційні характеристики, які виявилися неефективними.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, чотирьох розділів, заключення, списку використаної літератури /267 найменувань/, додатку. Зміст роботи викладено на 122 сторінках машинописного тексту, 6 таблицях і 13 малюнках.

Основний зміст роботи:

У вступі обгрунтовано актуальність дослідження, визначені його об'єкт, предмет, сформульовано мету і гіпотезу, завдання, показано наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, особистий внесок автора, сформульовано положення, які виносяться на захист, а також описано форми апробації дослідження та впровадження їх в практику.

У першому розділі "Орієнтація на професію медсестри: стан, проблеми, перспективи" розглядається проблема з самого початку започаткування сестринського руху /вперше відбір

сестер милосердя було здійснено М.І.Пироговим у другій половині XIX сторіччя/. Науковий і технічний розвиток суспільства обумовлює вимоги до змісту і технології праці медичної сестри, значно ускладнюючи цю професію.

Проблема оптимізації праці медиків повинна передбачити забезпечення найкращих умов функціонування системи "людина-людина" - медпрацівник /медсестра/-пацієнт. Оскільки одна із ланок цієї системи - пацієнт /хворий/ є майже некерованою, то мова може йти лише про шляхи та способи впливу на іншу ланку системи - медпрацівника /медсестру/. Тому в цьому розділі дається детальна характеристика праці медичної сестри і вимог, що ставляться професією до неї, зокрема до її особистісних якостей та працездатності.

Значна частина розділу присвячена орієнтації та відбору молоді на професію медичної сестри. Хоча ця проблема захоплює дослідників давно, однак до її повного розв'язання, на жаль, ще далеко. Це обумовлено не лише відсутністю в загальноосвітній школі системи профорієнтаційної роботи, а й тим, що багато дослідників не однаково розуміють навіть саме поняття "професійна орієнтація"/Н.Н.Захаров, В.Ф.Сазонов, В.А.Федорин та ін./.

Аналіз літератури з проблем професійної орієнтації і відбору показує, що залишається відкритим для психологічних і педагогічних досліджень значна кількість проблем методології і методики професійної орієнтації. /И.С.Витенко, В.Л.Пилипчук, В.С.Тарасюк, Е.М.Уточкіна та ін./.

На наш погляд, профорієнтаційна робота на медицину повинна проводитись з урахуванням перш за все рівня сформованості таких особистісних якостей, як милосердя, чуйність, доброзич-

ливість, уважність і т.п. Найважливішою якістю медика, ми вважаємо, є милосердя. Це готовність із жалю надати допомогу тому, хто її потребує /В.В.Лопатин, Л.Е.Лопатина, Д.Н.Ушаков та ін./. Воно переважно і визначає спрямованість особистості на медичну професію. В даному розділі обґрунтовується спосіб визначення спрямованості на медичну професію не лише за результатами проявів милосердя, емпатії, а й за характером і змістом дитячих ігор.

У другому розділі "Організація і методи дослідження" описано організацію дослідження, методи та методики дослідження, аналіз їх результатів.

Всього було обстежено 250 чоловік. Протягом 8 років досліджувалися одні й ті самі здорові учні /21-24 дівчат/ I класів /1983-1984 навч. рік/, 3/4/ класу /1985-1986 навч.рік/ і 8/9/ класу /1990-1991 навч.рік/ сільських загальноосвітніх шкіл Вінницького району /с.Писарівка, Щітки, Хижинці/. Для досліджень були вибрані учні сільських шкіл тому, що саме вони складають основний контингент медичного училища. Оскільки на спеціальності "медична сестра" навчаються лише дівчата, то аналізувалися результати обстежень лише дівчат.

В медичному училищі обстежувалися студентки-першокурсниці двох академічних груп /60 чол./, які навчалися на відділенні підготовки медсестер. Проводилися дослідження на початку /другий тиждень/ і в кінці /передостанній тиждень/ навчального року по понеділках та суботах до і після уроків. По різниці даних, отриманих при обстеженні до і після уроків, можна судити не тільки про функціональний стан організму в цілому чи окремої аналізаторної системи, а й про розумову працездатність

досліджуваних та фізіологічну ціну ІУ підтримування /П.Д. Білоус, А.А. Биржкович, Е.К. Глушкова, В.С. Компанець, Е.И.Компанець, А.Н.Лопухіна, Н.А.Пальнау та ін./.

До ознак, що вказують на зниження розумової працездатності та виникнення втоми, ми відносили ті зміни психологічних та психофізіологічних показників, які досягли статистичної достовірності на рівні не нижче, ніж $p = 0,05$ /П.Д.Білоус/.

Проводилося лонгітудинальне обстеження чотирьох учнів, починаючи з дитячого садка протягом всього періоду навчання в школі та училищі. Порівняння даних їх обстеження з даними обстеження решти учнів класу, а потім і студентів училища показало відсутність статистично вірогідної різниці. Це дозволило нам віднести результати дослідження студентів до цілісного лонгітудинального процесу вивчення проблеми, за рахунок чого підвищилась вірогідність та об'єктивність висновків і пропозицій.

Адекватність результатів дослідження обстежуваних було досягнуто шляхом застосування методичного комплексу, до складу якого входили дві групи методик об'єктивного і суб'єктивного спрямування. До першої групи методик увійшли коректурна проба, складна зорово-моторна реакція, визначення критичної частоти світлових мерехтінь /КЧСМ/, вимірювання частоти серцевих скорочень /ЧСС/ до і після дозованого фізичного навантаження, аналіз академічної успішності. До другої групи увійшли суб'єктивна оцінка втоми, анкетування. Такий комплекс методик виправдав себе в дослідженнях П.Д.Білоуса і В.В.Компанця.

Щоб отримати більш повну характеристику результатів розумової працездатності досліджуваних, ми аналізували не тільки їх загальну успішність, а й успішність по групі "легких" та

"важких" навчальних предметів. При поділі навчальних предметів на легкі та важкі ми виходили з загальновідомих позицій /Н.В.Антропова, П.Д.Білоус і Р.Г.Сапожнікова та ін./ До "легких" предметів були віднесені предмети, засвоєння яких вимагає переважно рухової діяльності, а до "важких" - розумової діяльності.

Професійно значущі особистісні якості, професійна спрямованість і мотивація вибору професії медичної сестри вивчалась ретроспективним методом /М.А.Дмитрієва, А.А.Нафтульєв/. При цьому використовувались анкети закритого типу, але з можливістю додавати інформацію в довільному формулюванні.

Анкетним опитуванням було охоплено 30 викладачів, які навчають студентів сестринської справи, 100 студентів, серед яких 60 випускників. З метою отримання репрезентативної інформації було опитано ще 100 медсестер, які мають стаж професійної діяльності не менше трьох років. Це обумовлено тим, що в випадку невдалого вибору професії випускник медучилища змушений був відпрацювати 3 роки за направленням і лише після цього міг вільно змінити професію. Якщо після трьох років спеціалісти залишалися працювати за фахом, то їх вибір професії можна оцінювати як усвідомлений. Порівняння даних опитування цих трьох груп не виявило статистично вірогідних розходжень. Цей факт обумовлює об'єктивність та надійність даних досліджень.

У третьому розділі "Психо-фізіологічні показники та їх значення для орієнтації на професію медичної сестри" аналізуються експериментальні дані і розглядається значення досліджуваних показників в профорієнтаційній роботі.

Виходячи з аналізу літератури з проблеми і висунутої нами гіпотези дослідження, а також з результатів наших досліджень є

достатні підстави вважати, що в професійному самовизначенні особистості /при виборі професії медсестри/ провідна роль належить розумовій працездатності та милосердд як мотиву професійної діяльності медика. Професійні знання, навички та вміння є необхідною умовою успішної діяльності медсестри, але не достатньою, бо випускник може мати хороші професійні знання, володіти необхідними навичками і вміннями і разом з тим бути професійно не придатним. Тому наші дослідження були спрямовані на оцінку стану розумової працездатності обстежуваних і визначення особистісних якостей, які діагностують милосердд.

Розумова працездатність діагностується нами за результатами дослідження довільної уваги /стійкість та продуктивність уваги/, складної зорово-моторної реакції /латентний, руховий, загальний час реакції, кількість помилок/, КЧСМ, ЧСС, а також аналізу академічної успішності, суб'єктивної оцінки втоми.

Аналізуючи дані, що характеризують стан довільної уваги школярів як до, так і після навчального навантаження та його вплив на основні її властивості, ми прийшли до висновку: рівень її розвитку у них є достатнім, щоб забезпечити успішне їх навчання в школі. Стабільність же даних показників уваги студентів медучилища, які пройшли відбір, протягом усього періоду досліджень, на нашу думку, є необхідною передумовою оволодіння професією медика.

Результати досліджень протікання складної зорово-моторної реакції та впливу на неї навчального навантаження дозволяють зробити висновки:

1. Стан сенсорного компоненту розумової працездатності учнів усіх вікових груп, які брали участь в дослідженнях, дозволяє забезпечити належний рівень їх навчальної діяльності.

2. Починаючи з кінця навчального року у третьокласників проявляються ознаки розумової втоми. У дев'ятикласників ці ознаки проявляються вже навіть на початку навчального року.

3. Не дивлячись на певні зміни даних досліджуваних показників складної зорово-моторної реакції протягом всього періоду проведення досліджень, можна вважати, що дані латентного періоду та загального часу реакції є відносно стабільними. Це значить, що їх можна враховувати та використовувати в профорієнтаційній роботі, навіть з дітьми раннього віку.

Визначення величин КЧСМ як до, так і після навчального навантаження свідчить про такий необхідний рівень його працездатності в усі періоди обстежень. Розглядаючи динаміку впливу навчальної діяльності на дані КЧСМ усіх вікових груп, слід відмітити тенденцію до погіршення зорового відчуття. Треба, однак, зауважити, що в першому класі вплив навчального процесу був несуттєвим, а в дев'ятому класі та на першому курсі стабільним, що свідчить про достатній рівень функціональної спроможності зорового аналізатора. Нестійким цей вплив виявився у третьому класі, що характеризує нестабільність функціонального стану зорового аналізатора третьокласників, а значить і розумової працездатності. Такий висновок узгоджується з результатами досліджень інших авторів /П.Д.Білоус і В.С.Компанець та ін./.

Оцінюючи характер даних ЧСС та її різниці величини, які характеризують вплив навчального процесу на досліджуваних, в цілому можна сказати, що в учнів 1, 3, 9 класів та у першокурсників достатній рівень їх розумової працездатності, який підвищується з віком обстежуваних, хоча можна відмітити окремі ознаки розумової втоми в кінці навчального року школярів 1, 9

і особливо 3 класу. За даними дослідження ЧСС можна зробити висновок, що в учнів цих же класів проявляються ознаки і емоційної стійкості.

Розглядаючи успішність, як результат їх розумової працездатності, ми схильні вважати, що збереження її рівня з групи "важких" предметів відбулося за рахунок рухової сфери особистості піддослідного. Такий висновок узгоджується із результатами досліджень П.Д.Білоуса, отриманими ще в 1974-1976 р.р. Крім того, рівень загальної успішності наших досліджуваних такий, що можна вважати його як опосередкованим критерієм їх емоційної стійкості, бо дослідження ряду авторів показують, що успішність 3-4 бали, як правило, робить учнів найбільш врівноваженими в емоційному плані /Б.И.Кочубей, Е.В.Новикова та ін./.

Аналіз даних суб'єктивної оцінки втоми вказує на її ознаки в кожній віковій групі досліджуваних. Хоча розумова втома, що викликається навчальною діяльністю протягом року, є природним явищем, однак рівень її виявився незначним. Розглядаючи втому в динаміці, слід відмітити, що найсильніше вона проявляється в учнів 3 класу, потім 9 класу, першокласників і найменше у першокласників. Ці висновки співпадають з результатами, одержаними за допомогою об'єктивного методу дослідження.

Узагальнюючи результати дослідження розумової працездатності учнів 1, 3, 9 класів та студентів медичного училища, можна, в цілому, відмітити достатній її рівень на всіх етапах обстеження. Ознаки втоми, які проявилися в третьокласників та дев'ятикласників, компенсуються можливостями організму, а при оптимальній організації навчальної діяльності з врахуванням індивідуальних особливостей учнів прояви цих ознак можна

звести до мінімуму.

Заслуговує на увагу стабільність даних досліджуваних показників, отриманих до впливу навчального навантаження на початку кожного навчального року. Ці дані можна вважати за орієнтовно-нормативні і використовувати в ранній профорієнтаційній роботі, особливо в тих випадках, коли індивідуальні особливості особистості, які діагностуються ними, є професійно значущими.

Загальновідомо, що ефективність професійного самовизначення значною мірою залежить від професійної спрямованості особистості. Спрямованість особистості на професію медсестри не може розглядатися ізольовано від наявності у неї милосердя, яке проявляється вже в ранньому дитинстві, бо є обумовленим не тільки соціально, а й генетично /А.Анастасі, Н.Н.Бочков, В.В. Коняхов, И.М. Савчук, У. Mc Kusik, E.U. Pecukonis, R.H.Poresky та ін./.

Спираючись на дослідження цих авторів та на те, що визначення професійної придатності людини до відповідної діяльності можливе на основі вивчення вроджених індивідуально-типологічних ознак /Г.В.Щекин/, нами й була висунута гіпотеза, що існують такі властивості, які є відносно стабільними протягом всього життя людини, починаючи з дитинства, і визначають професійну її спрямованість. Це яскраво проявляється в дитячих іграх, про що писав ще М.І.Пирогов.

Ми вважаємо, що використовувачи генетичну детермінацію милосердя та організовувачи дитячі ігри, які мають профорієнтаційний характер, можна добитися кращих результатів в формуванні професійної спрямованості та підготовці передумов до свідомого самовизначення в ранньому дитинстві, ніж проводячи навіть активну профорієнтаційну роботу з дітьми підлітково-

го і тим більш шнацького віку. Таке ствердження підкріплюється результатами наших досліджень. Так, серед студентів-випускників, які довідалися про медичну професію ще в дитячому садку, якби прийшлося знову вибирати професію, 71,4% випускників вступали б в медучилище, 17,1% - вагається, а лише 11,4% - не обрали б цю професію. Однак серед осіб, які професійно визначалися ще в дитячому садку, 100% вибрали б професію медика знову. Ми переконані, що, визначивши професійну спрямованість в ранньому дитинстві, потрібно це використати на протязі всієї профорієнтаційної роботи, починаючи з дошкільного віку. Якщо ж цього не використати, то на більш пізньому етапі профорієнтаційна робота значно ускладнюється, бо фактори, що діють на особистість протягом життя, здатні викликати зміни навіть властивостей нервової системи.

В четвертому розділі "Психограма професії медсестри як засіб профорієнтації та оцінки сформованості спеціаліста" йдеться про дослідження, які спрямовані на виявлення професійно значущих психологічних якостей особистості медичної сестри. На основі цих досліджень розроблена психограма професії сучасної медичної сестри.

Відомо, що успішність орієнтування на професію пов'язана з урахуванням вимог, які вона ставить перед особистістю, що збирається оволодіти цією професією. Однак знати ці вимоги це ще не все. Необхідно, щоб абітурієнти, які вирішили оволодіти професією, були носіями хоч частини професійно значущих особистісних якостей. Отже, для проведення профорієнтації та профвідбору необхідно мати перелік тих вимог, які ставляться перед особистістю професією. Такі вимоги зібрані в професіограмі.

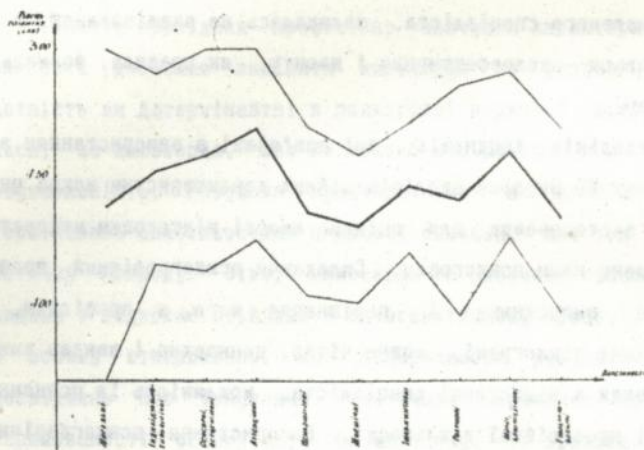
Враховуючи сказане, можна стверджувати, що орієнтування на професію медсестри неможливе без психограми цієї професії. Тому всі дослідники проблеми профорієнтації надають виключного значення психограмі, намагаючись постійно її удосконалювати /И.Р.Атугов, И.С.Витенко, Н.Гайжан, К.М.Гуревич, М.А.Дмитрієва, Б.А.Душков, Л.А.Иовайша, Е.А.Климов та ін./.

Стосовно психограми професії медсестри слід відмітити, що майже всі вони носять описовий характер, без оцінки рівня розвитку цієї чи іншої якості. Такими психограми важко користуватися в практичній профорієнтаційній роботі. Виключення складає надзвичайно цікава і цінна ідея /І.С.Вітенка/. В запропонованій ним психограмі медсестри відмічаються не тільки професійно значущі якості, а й необхідний рівень їх сформованості та можливість виховуваності. Така ідея розширює можливості профорієнтаційної роботи, дозволяє визначати напрями виховної роботи з студентами медучилища. На жаль аналіз психограми, запропонованої І.С.Вітенком, переконливо свідчить, що ідея залишалася майже не реалізованою, тому що психограми, як такої, немає, а є лише певні її фрагменти.

З метою створення психограми професії сучасної медичної сестри нами проведено опитування 30 викладачів медучилища, які навчають студентів сестринській справі, 100 студентів, 60 чоловік з яких - випускники, та 100 досвідчених медичних сестер. Результати цих досліджень дозволили виявити провідні професійно значущі психологічні якості, що визначили структуру психограми і склали основу її змісту.

Оскільки кожному спеціалісту властивий індивідуальний стиль діяльності, компенсаторні можливості /Е.А.Климов та ін./, в запропонованій нами психограмі вказано не тільки

рівень необхідного розвитку, сформованості кожної з якостей, але й інтервал довіри для рівня статистичної значущості $p = 0,05$. Це дозволяє побудувати психографічний профіль медичної сестри з можливими відхиленнями, в межах яких розвиток, сформованість особистісних якостей забезпечить ефективність виконання нею своїх функціональних обов'язків. Узагальнений психографічний профіль сучасної медичної сестри показано на малюнку.

Використання нашої психограми забезпечує високу ефективність і професійного психологічного відбору. Вона обумовлюється тим, що маючи конкретний психологічний профіль і застосовуючи відповідні методики досліджень, ми можемо порівняти психографічний профіль конкретного спеціаліста з профілем, що відповідає психограмі. При співпаданні їх обстежувана особистість є професійно придатною. Якщо ж має місце певне відхилення, то це вказує на напрямок самовдосконалення.

Дирекція, педагогічний колектив кожного медучилища, випускаючи спеціаліста, змушені на кожного випускника складати кваліфікаційну характеристику, еталоном якої є характеристика, що направляєється в навчальний заклад Міністерством освіти разом з навчальним планом. Ці характеристики є надто узагальненими, завдають дуже багато клопоту тим, хто їх складає і, на жаль, не дозволяють оцінити належним чином сформованість спеціаліста. Таким чином, корисна ідея складати на кожного випускника кваліфікаційну характеристику, щоб оцінити якість підготовленого спеціаліста, залишалась не реалізованою, а те, що робиться - малоефективним і носить, як правило, формальний характер.

Недоліків, труднощів, які пов'язані з використанням затверджених МО України кваліфікаційних характеристик можна уникнути, застосувавши для оцінки якості підготовки медсестри, розроблену нами психограму. Складаючи психографічний профіль кожного випускника і порівнявши його з профілями, що відповідає психограмі, можна чітко, конкретно і швидко визначити вади в підготовці спеціаліста, можливість їх усунення в процесі професійної діяльності. Використання психографічного профілю медсестри, який, на нашу думку, повинен бути в особовій справі спеціаліста, може виконувати ще дуже важливу функцію - функцію ретроспективної експертизи.

Дуже доречним є використання психографічного профілю молодого спеціаліста при прийомі його на роботу. Керівник лікувального закладу, в який прийшли працювати випускники, врахувачи рівень сформованості професійно значущих психологічних якостей, може обгрунтовано зробити розподіл на конкретні робочі місця, де найкраще будуть реалізовані можливості

спеціаліста /чи то медсестров хірургічного відділення чи палатно сестров і т.п./.

Спиравчись на психографічний профіль медсестри при плануванні підвищення кваліфікації, необхідності перекваліфікації, чи зміни її спеціалізації, керівнику лікувального закладу буде значно легше і обгрунтовано приймати відповідні рішення.

У заклчченні подаються основні узагальнені висновки дослідження та практичні рекомендації:

Аналіз провідних професійно значущих характеристик особистості дозволив виділити милосердя та розумову працездатність як детермінантні в психограмі медичної сестри. Виявилося, що милосердя має не тільки соціальну, а й генетичну обумовленість. Розумова працездатність в значній мірі детермінована властивостями нервової системи, які теж мають генетичну природу. Отже, милосердя та розумова працездатність людини є відносно стійкими в онтогенетичному процесі. Це лягло в основу ствердження, яке підкрипилося результатами наших досліджень про існування генетичних передумов професійної спрямованості особистості на медицину. Їх врахування в професійному самовизначенні особистості, навіть без систематичної цілеспрямованої виховної роботи з учнями протягом всього періоду навчання, як показують наші дослідження, значно підвищить ефективність професійного відбору та підготовки спеціаліста. Таким чином, можна говорити про генетичні аспекти профорієнтації на медицину.

Оскільки милосердя має генетично та соціально обумовлені компоненти, то виховна робота, починаючи з раннього дитинства повинна спрямовуватися на формування саме соціально детерміно-

ваного компонента. Це забезпечить високу ефективність формування професійної спрямованості на медицину.

2. Професійна спрямованість особистості проявляється в ранньому дитинстві під час гри. Враховуючи, що в наших дослідженнях професійна спрямованість виявлялась у 71,4% обстежуваних в старшому дошкільному та молодшому шкільному віці, тому доцільно використовувати сюжетні та рольові ігри медичного характеру, як одну з провідних діяльностей дітей цього віку, не тільки для визначення професійної спрямованості, а й для її формування. Крім того, характер дитячої гри є серйозною ознакою для вибору професії в майбутньому. Так вважає 60% першокурсників, 62,2% студентів-випускників медучилища і 69% сестер з досвідом професійної діяльності.

3. Враховуючи генетичні передумови розвитку основних професійно значущих якостей особистості /милосердя, емпатію, розумову працездатність/ орієнтування на професію медичної сестри можливе і виправдане з раннього дитячого віку.

4. Психограма професії сучасної медичної сестри повинна охоплювати всі сфери її психічної діяльності. Розроблена нами психограма включає не тільки вимоги до психіки медсестри, а й рівень цих вимог. Це дозволило створити психографічний профіль медичної сестри.

5. В навчально-виховному процесі медучилищ відсутня науково обгрунтована психологічна підготовка медсестер. Ліквідувати цей недолік можливо, спираючись на розроблену нами психограму. Використання цієї психограми підвищить ефективність професійної орієнтації та відбору, планування та проведення виховної роботи по формуванні професійної спрямованості та мотивації, проведення ретроспективної та прогностичної експерти-

зи, а також замінити існуючі кваліфікаційні характеристики спеціаліста, які виявилися практично не придатними.

На основі наших досліджень розроблена система професійного відбору школярів до ліцею, який створено на базі Вінницького медичного училища, і отримала високу оцінку викладачів училища та спеціалістів з проблем профорієнтації.

Проведене дослідження не вичерпує проблеми професійної орієнтації взагалі і орієнтації на професію медсестри зокрема. Вважаємо, за доцільне продовження досліджень, спрямованих на створення психограм та психографічних профілів спеціалістів інших професій, на пошуки способів визначення генетичних детермінантів спрямованості особистості на інші професії, на розробку методів та прийомів профорієнтаційної роботи, починаючи з раннього дитинства.

Головний зміст дисертації розкрито в таких публікаціях:

1. Профориентационная работа в Винницком базовом медицинском училище им. акад. Д.К.Заболотного //Среднее спец.образов. - 1991, - № 6 - с.40 /в співавторстві/.

2. Рекомендации по психологической и психофизиологической профориентации и отбору в медицинское училище. - Винница: ВНМО, 1991. - 12 с. /в співавторстві/.

3. К организационно-методическим принципам ориентации на медицинскую профессию //IX объединенная научная медико-техническая конференция. - Винница: ВНМО, 1991. - с. 5-86 / в співавторстві/.

4. Про ранню медичну профорієнтацію //Розробка та впровадження в процес підготовки медичних кадрів сучасних технологій навчання. - Київ-Тернопіль, 1992. - с. 109-110 / в співавторстві/.

5. Психологічні та психофізіологічні основи профорієнтації та відбору на медичну професію //X об'єднана наукова медико-технічна конференція /з міжнародною участю/. - Вінниця - Київ: НМТТ України, 1992. - с. 72-73 / в співавторстві /.

6. К проблеме профессионального становления личности // XI об'єднана наукова медико-технічна конференція /з міжнародною участю/. - Вінниця-Київ: НМТТ України, 1993. - с. 11 / в співавторстві/.

7. Розумова працездатність як психолого-педагогічна проблема // Формування особистості сучасного учня. - Вінниця: ВДПІ, 1993. - с. 26-35 /в співавторстві/.

8. От квалификационных характеристик к психораммам //Психологическая наука - практическому просвещению. - Винница, НМТО Украины, 1993. - с. 3 / в співавторстві/.

9. Профорієнтація як психолого-педагогічна проблема //Психологическая наука - практическому просвещению. - Винница: НМТО Украины, 1993. - с. 6 /в співавторстві/.

10. Рання профорієнтація як психолого-педагогічна проблема //Трудове і професійне навчання: проблеми, пошуки, перспективи. - Вінниця, 1994. - ч.1 - с. 28-29/.

11. Психофізіологічні аспекти орієнтації школярів на професію медичної сестри //XII об'єднана наукова медико-технічна конференція. - Вінниця: НМТТ України, 1994. - с.10/.

12. Професійно значимі властивості особистості медичної сестри // XII об'єднана наукова медико-технічна конференція. - Вінниця: НМТТ України, 1994. - с. 60 /в співавторстві/.

Рацпропозиції по темі дисертації, які впроваджені
в практику:

1. Способ ранней генетически детерминированной диагностики профессионально значимых задатков личности //Удостоверение № 29 от 8.06.1992 г., выданное Винницким мединститутом / в співавторстві/.

2. Порог восприятия как диагностический признак эмпатии //Удостоверение № 33 от 10.06.1994 г., выданное Винницким мединститутом / в співавторстві/.

* * *

Дякова Л.С. Психологофизиологические аспекты ориентации на профессию медицинской сестры.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 - педагогическая и возрастная психология. Украинский государственный педагогический университет им.М.П.Драгоманова, Киев, 1994.

Защищается 12 научных работ и 2 рационализаторских предложения, содержащие теоретические и практические исследования ориентации на профессию медицинской сестры, начиная с раннего детского возраста.

Обоснована генетическая детерминация направленности личности на медицинскую профессию, разработаны программа и психографический профиль современной медицинской сестры. Результаты исследований внедрены в практику работы Винницкого медицинского училища.

* * *

Djakova L.S. Psycho-physiological nurse profession orientation aspects. The dissertation for the competition of

the physiological science candidate degree in the speciality 19.00.07 - pedagogical and age physiology. The Ukrainian State pedagogical University named after MN Dragomanov. Kiev. 1994.

12 scientific works and 2 rationalisation proposals containing the theoretical and practical studies of the nurse profession orientation from childhood are defended.

The genetic determination of the nurse profession orientation of the personality has been substantiated. The psuho-grams and the psychografic profile of the present nurse have been developed of Vinnitca medical college.

* * *

Ключові слова: милосердя, розумова працездатність, генетична детермінація професійної спрямованості, психограма, психографічний профіль, профорієнтація.

Підписано до друку 23.01.1995р.Об.І,2.Формат 60x84 І/16.

Друк офсетний,Тир.100.Зам.І4.Безплатно.

ЛОД УДПУ ім. ДрагомановаКиїв, Пирогова,9.

AB 31.071

AB 31.817